

Kinga Wąsińska

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0002-1731-9347

W poszukiwaniu źródeł intensyfikujących znaczeń wyrazów z gniazda morfologicznego *grzmieć*

1. Wprowadzenie

Grupowanie wyrazów w rodziny słowotwórcze pozwala dostrzec zarówno zależności formalne, jak i semantyczne, które występują pomiędzy ich poszczególnymi elementami na płaszczyźnie synchronicznej. Wzbogacenie tego zbioru o leksemy z rejestru dawnej polszczyzny daje możliwość rozszerzenia pola obserwacji o leksykę nieobecną w tekstach współczesnych. Związki te nie zawsze są jednak widoczne. Ślady istniejącego między wyrazami pokrewieństwa, ich wspólne praszowieńskie korzenie, nierzadko możliwe są do odkrycia jedynie dzięki badaniom historycznojęzykowym i studiom etymologicznym. Słowotwórstwo diachroniczne wypracowało metodę pozwalającą na grupowanie wyrazów o wspólnym przodku – etymonie [Długosz-Kurczbowa 2003: 6]. Konstruowane w ten sposób gniazda „stosowniej byłoby nazywać gniazdami morfologicznymi” [Wolińska 1994: 66], ponieważ tworzą one zhierarchizowaną strukturę derywatów, które łączy pochodność w „rozciągłości czasowej” [Kleszczowa 2007b: 60]. Wskazana procedura badawcza czerpie z koncepcji synchronicznego opisu gniazd słowotwórczych z lat 70. XX wieku. Zastosowała ją Jadwiga Puzynina z zespołem, rozpoczynając na Uniwersytecie Warszawskim prace nad słownikiem gniazdowym języka polskiego. Czterotomowy *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego* (dalej SGS) został ukończony w 2004 roku¹. Równocześnie z pierwszymi gniazdowymi pracami polonistycznymi [por. Jadacka 1998] prowadzone były badania porównawcze nad słownictwem polskim i rosyjskim [m.in. Fras 1985, Stawnicka 1991, Zych 1999] oraz polskim i ukraińskim [m.in. Karpiłowska 2007]. Również obecnie analiza gniazdowa stanowi interesującą metodologicznie propozycję dla językoznawców [por. Krótki 2016, 2014; Łachnik 2011; Mitrenga 2010; Pâtaeva 2021; Waśkowski 2016].

1 Pozycję tę poprzedził mniejszy słownik gniazdowy [MSSJP].

Słotwórstwo opisowe zakłada, że gniazda słotwórcze mogą się rozpaść, gdy zanikają żywe relacje między ich poszczególnymi elementami [Burkacka 2001: 13]. W planie historycznym mamy do czynienia z sytuacją odwrotną, tzn. jedno gniazdo morfologiczne może łączyć więcej gniazd synchronicznych. Zmiana perspektywy oglądu, którego punktem wyjścia jest etymologia, sprawia, że możemy śledzić ścieżki rozwoju semantyki szeroko rozumianej rodziny wyrazów. W tego typu badaniach za jednostkę opisu przyjmuje się gniazdo, w którego centrum znajduje się wyraz wraz z całym obciążeniem semantycznym, a nie jego wariant leksykalno-semantyczny. Wskazując zalety metody diachronicznej, Olga Wolińska podkreśla, że klasyczne badania słotwórcze koncentrują się na opisie kategorii słotwórczych albo przedstawieniu procedur słotwórczych, ale nie uwzględniają determinacji cech semantycznych tkwiących w pniach wyrazów. Badaczka pisze: „Nie ulega wątpliwości, że zarówno wartość semantyczna podstawy, jak i jej cechy morfologiczne mają wpływ na zasięg derywacji i jej przebieg” [Wolińska 1994: 63]. W pracy chciałabym nawiązać do stanowiska badaczki i odszukać w wyrazach pochodnych te wartości, które zostały przejęte z podstawy słotwórczej. W tym celu wykorzystam metodę gniazdową i połączę ją z elementami analizy semantycznej.

Artykuł rozpocznę od przywołania informacji na temat prasłowiańskiego rdzenia **gr̥m-*, na którym opiera się czasownik *grzmieć*. Przedstawię również współczesne gniazda słotwórcze wyrazów *grom* oraz *grzmieć*. W części badawczej zaprezentuję zgromadzony materiał językowy w postaci gniazda morfologicznego, czyli struktury o charakterze diachronicznym. Następnie dane o aktywności słotwórczej czasownika *grzmieć* scharakteryzuję ilościowo oraz jakościowo. Celem analiz będzie próba udzielenia odpowiedzi na dwa pytania. Po pierwsze: czy wartość semantyczna podstawy oraz jej cechy morfologiczne wpływają na znaczenia metaforyczne wyrazów należących do badanej rodziny? W dalszej części tekstu przeanalizuję strukturę semantyczną derywatów czasownika *grzmieć*, koncentrując się na trzech wartościach: DŹWIĘK, SIŁA, INTENSYWNOŚĆ. Analizy mają pomóc w ustaleniu – po drugie – czy intensyfikujące znaczenie rozwinęło się wtórnie wraz z rozwojem znaczeń wyrazów z rodziny *grzmieć*, czy też stanowi wartość semantyczną etymonu charakterystyczną dla całego badanego gniazda morfologicznego.

Dane językowe zgromadzone do analiz pochodzą z SGS oraz słowników rejestrujących dawną polszczyznę (SJPDor, ESXVII, SW, L, SPXVI, SWil). Celowo nie podaję liczby znaczeń zaczerpniętych z konkretnego leksykonu, ponieważ trudno o jasne przedstawienie źródeł w sytuacji, gdy dana pozycja wydziela liczne odcienie znaczenia na podstawie czasem jednego tylko użycia wyrazu, a inna buduje szerokie definicje; w jednym hasło jest odsyłaczowe lub stanowi

jedynie załączek, w kolejnym zaś – choć brak artykułu hasłowego – wyraz występuje w ilustracji materiałowej innego hasła.

Źródłem wiedzy o pochodzeniu wyrazów były dla mnie informacje zawarte w podstawowych słownikach etymologicznych (NSEJP, ESJP, SEJP, SEBrü, PSE, SP), a także badania przedstawione w artykułach naukowych. Obszerne analizy na temat etymologii *gromu* można znaleźć w tekście Krzysztofa Witczaka [2020], natomiast wiadomości związane z kształtowaniem się znaczenia parametrycznego przymiotnika *ogromny* zawierają prace Stanisława Kochmana [1976] oraz Barbary Mitrengi i Magdaleny Pastuch [2021]. W tekście powołuję się tylko na te informacje, które są istotne z perspektywy moich badań.

2. Prasłowiański rdzeń **gr̥m-*

Badania etymologiczne dowodzą, że dwie staropolskie nazwy czynności *grom* i *grzmot* zostały utworzone od tego samego psł. czasownika stanu **gr̥mēti* ‘głośno, hucznie rozbrzmiewać, huczeć, grzmieć (o odgłosie burzy)’ [SP, t. 8: 265–266]. Rzeczownik *grzmot* zawiera formant *-ot* charakterystyczny dla *nomina actionis* derywowanych od nazw zjawisk akustycznych. W formie *grom* widoczna jest z kolei apofoniczna zależność między rdzeniem czasownika bazowego a jego derywatem rzeczownikowym [SEJP: 186]. Wiadomości na temat pochodzenia wyrazów znajdują swoje odzwierciedlenie w ich współczesnej semantyce. Ogólna wiedza o świecie przeciętnego użytkownika języka pozwala łączyć znaczenia wyrazów *grom* i *grzmot* z tym samym zjawiskiem wyładowań atmosferycznych. Istnienie tych jednostek w licznych językach słowiańskich dokumentują słowniki etymologiczne, por. litewskie *grumėti* ‘grzmieć, dudnić (o odgłosie piorunu w czasie burzy), huczeć’, staroczeskie *hřimati* ‘grzmieć’, staropruskie *grumins* ‘daleki grzmot’, górnołużyckie *hromotać* ‘huczeć, grzmieć’ [Witczak 2020: 9].

3. Gniazda słowotwórcze wyrazów *grom* oraz *grzmieć* w Słowniku gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego

W świetle współczesnych danych leksykograficznych wyraz *grom* prezentuje się jako niemotywowany, książkowy, o małej liczbie derywatów dość jednorodnych pod względem znaczenia. Na 17 wyrazów odnotowanych w SGS 15 zachowuje mniej lub bardziej ściśle związki semantyczne z uderzeniem gromu, por.: *gromnica*, *gromniczka*, *gromnicznik*, *gromniczny*, *gromnik*, *gromobicie*, *gromochron*, *gromowładca*, *odgromnik*, *odgromnikowy*, *gromonośny*, *gromowładny*, *gromowy*, *gromowo*, *odgromowy*. Dwa pozostałe leksemy z gniazda *grom* w SGS – *gromki* (*książk.* ‘głośny, donośny, hałaśliwy, huczny’ [USJP, t. 1: 1078]) oraz *gromko* (*książk.* ‘bardzo głośno i donośnie’ [WSJP PAN]) – dotyczą kontekstu szerszego, związanego z donośnym dźwiękiem, por. *gromki chór*, *głos*, *krzyk*, *śmiech*,

śpiew, wybuch; gromkie echo, brawa, oklaski, owacje, słowa oraz gromko rozeźmiać się, śpiewać, huknąć, krzyknąć, wołać. W osobne niemotywowane gniazda ujęte zostały leksemy czasownikowe *gromić* 1. 'ostro upominać' z dwoma derywatami (*rzad. nagromić, zgromić*) oraz *gromić* 2. *książk.* 'zadawać porażkę' z dziewięcioma derywatami: *pogromić, pogrom* 1., *pogrom* 2., *pogromowy* 1., *pogromowy* 2., *pogromca, pogromczyni, rozgromić, rozgrom*.

Przegląd kolejnych haseł SGS potwierdza, że rzeczownik *grzmot* nie stanowi bazy derywacyjnej dla innych wyrazów, jest natomiast elementem gniazd czasownika *grzmieć* 1. 'o niebie', 2. 'rozbrzmiewać', 3. 'mówić głośno, dobitnie'. Znaczenia 2. i 3. słowniki włączają do rejestru polszczyzny pisanej, a więc odmiany stylowej nacechowanej oficjalnością: *grzmieć* a) 'głośno, hucznie rozbrzmiewać, rozlegać się' [USJP, t. 1: 1096] oraz *grzmieć* b) 'mówić głośno, dobitnie, z groźbą lub z naganą' [USJP, t. 1: 1096]. Każde ze znaczeń charakteryzuje się nierozbudowaną rodziną wyrazów: *grzmieć* 1. – osiem derywatów, głównie czasowniki prefiksalne (*odgrzmieć, pogrzmieć, przegrzmieć, rozgrzmieć, wygrzmieć, zagrzmieć, grzmot, grzmocik*); *grzmieć* 2. – osiem derywatów, w tym takie same czasowniki prefigowane co dla *grzmieć* 1. oraz rzeczownik *grzmot*, a dodatkowo złożenie – *wodogrzmot*. Znaczenie 3. kontynuują trzy derywaty: *grzmiący, grzmiąco* i *zagrzmieć*.

Na podstawie danych z SGS można w sumie wynotować dziesięć wieloznacznych leksemów formalnie pochodnych od czasownika *grzmieć*. Procedura gromadzenia danych językowych, której punktem wyjścia jest etymologia, pozwala zwiększyć liczbę derywatów czasownika *grzmieć* do 90. Zbiór ten uwzględnia wyrazy z już nieistniejących, rozpadłych gniazd; zawiera także leksemy, które zanikły w polszczyźnie.

4. Gniazdo morfologiczne czasownika *grzmieć* – charakterystyka ilościowa

Zgromadzony materiał językowy dokumentuje gniazdo morfologiczne oparte na psł. rdzeniu **gr̥m-*. Zgodnie z informacjami etymologicznymi podstawowym wyrazem utworzonym na bazie tego etymonu jest czasownik *grzmieć*. Stanowi on centrum gniazda, które zostało przedstawione na ryc. 1. Kolumna po lewej stronie prezentuje wszystkie zarejestrowane w rozciągłości historycznej derywaty powstałe na linii *grzmieć* → *grzmot*. Po prawej stronie zamieszczony został analogiczny układ *grzmieć* → *grom* oraz *grzmieć* → czasowniki i inne wyrazy pochodne. Wspólne psł. pochodzenie zgromadzonych leksemów sygnalizuje zamieszczony pośrodku gniazda czasownik bazowy. Wszystkie wyrazy w gnieździe zostały uporządkowane zgodnie z zasadami pochodności formalnej (genetycznej), a różnorodność ich znaczeń została zaprezentowana w tabeli w drugiej części tekstu. Kolejność derywatów w gnieździe jest następująca: rzeczowniki,

czasowniki, przymiotniki, przysłówki, liczebniki, zaimki. Na końcu gniazda umieszczone zostały złożenia (jako wyrazy pochodne od dwóch podstaw). Zgodnie z zastosowaną metodą badawczą każdy derywat umieszczony w gnieździe został uzupełniony symbolicznym zapisem operacji słowotwórczych, które doprowadziły do jego powstania: „Do znaku przynależności kategoryjnej wyrazu centralnego dopisujemy symbole wszystkich kolejno powstających derywatów, powiązanych stosunkiem pochodności bezpośredniej” [Jadacka 1995: 23].

***grъм-
grzmieć**

grom-ø	V,S	grzm-ot	V,S
grom ² -ić	V,S,V	grzmoć-ik	V,S,S
grom-ca	V,S,V,S	grzmot-uch	V,S,S
grom-iciel	V,S,V,S	grzmoć-ić, grzmot-(nąć)	V,S,V
grom ² -enie	V,S,V,S	grzmot-nia	V,S,V,S
grom-ot	V,S,V,S	o-grzmocić	V,S,V,V
gromot-ny	V,S,V,S,Ad	wy-grzmocić	V,S,V,V
na-gromić	V,S,V,V	grzmoć-ić się, grzmot-(nąć) się	V,S,V
od-gromić, od-gram ² -(ać)	V,S,V,V	wy-grzmocić się	V,S,V,V
odgrom-ø	V,S,V,V,S	grzmot-liwy	V,S,Ad
odgrom ² -enie	V,S,V,V,S	grzmotliw ² -e	V,S,Ad,Adv
odgrom-nik	V,S,V,V,S	grzmot-ny	V,S,Ad
odgromnik-owy	V,S,V,V,S,Ad	grzmot-owy	V,S,Ad
odgrom-owy	V,S,V,V,Ad	grzmot-o-wład-ny	V,S(+V),Ad
o-gromić	V,S,V,V	grzmotowład-ca	V,S(+V),Ad,S
ogrom-ø	V,S,V,V,S	wod-o-grzmot	(S+)S,V,S
ogrom-ny	V,S,V,V,Ad	na-grzmieć	V,V
ogromn-ość	V,S,V,V,Ad,S	ode-grzmieć	V,V
ogromń-eć	V,S,V,V,Ad,V	od-grzmieć, od-grzm ² -(ewać)	V,V
z-ogromnieć	V,S,V,V,Ad,V,V	po-grzmieć, po-grzm ² -(ewać)	V,V
zogromń-ały	V,S,V,V,Ad,V,V,Ad	prze-grzmieć	V,V
prze-ogromny	V,S,V,V,Ad,Ad	za-grzmieć	V,V
przeogromń-e	V,S,V,V,Ad,Ad,Adv	wy-grzmieć, wygrzm ² -(ewać)	V,V
ogromń-asty	V,S,V,V,Ad,Ad	grzm ² -ący	V,V
ogromń-e,-o	V,S,V,V,Ad,Adv	grzmięc-o	V,V,Adv
po-gromić, po-grom ² -(ać)	V,S,V,V	grzm-i-las	V(+S),S
pogrom-(ø)	V,S,V,V,S		
pogrom-ny	V,S,V,V,S,Ad		
pogromi-ciel	V,S,V,V,S		
pogromiciel-ka	V,S,V,V,S,S		
pogrom-ca	V,S,V,V,S		
pogromcz-y	V,S,V,V,S,S		
pogromcz-y	V,S,V,V,S,Ad		
pogrom ² -isko	V,S,V,V,S		
pogrom-owy	V,S,V,V,Ad		
roz-gromić, roz-gram ² -(ać)	V,S,V,V		

rozgrom-(\emptyset)	V,S,V,S
rozgrom ¹ -eniec	V,S,V,S
z-gromić	V,S,V
zgom ¹ -iciel	V,S,V,S
za-gromić	V,S,V
grom-ny	V,S,Ad
gromń-ica	V,S,Ad,S
gromnicz-ka	V,S,Ad,S,S
gromnicz-nik	V,S,Ad,S,S
gromnicz-ny	V,S,Ad,S,Ad
gromnicz-y	V,S,Ad,S,Ad
gromn-ik	V,S,Ad,S
gromń-eć	V,S,Ad,V
grom-ki	V,S,Ad
gromk-o	V,S,Ad,Adv
grom-owy	V,S,Ad
gromow-o	V,S,Ad,Adv
grom-i-zwierz	V,S(+S),S
grom-i-wrzawa	V,S(+S),S
grom-o-bicie	V,S(+S),S
gromobój-ca	V,S(+S),S,S
grom-o-chron-(\emptyset)	V,S(+V),S
grom-o-noś-ny	V,S(+V),Ad
grom-o-piorun-ny	V,S(+V),Ad
grom-o-wład-ny	V,S(+V),Ad
gromowładz-ca	V,S(+V),Ad,S
gromowładcz-yna	V,S(+V),Ad,S
wład-o-gromy	(V+)S,V,Ad

Ryc. 1. Gniazdo morfologiczne czasownika *grzmieć*

Źródło: opracowanie własne.

Charakterystyka ilościowa potencji derywacyjnej prasłowiańskiego etymonu **gr̥m-* przedstawiona na ryc. 1 jest następująca: pod względem długości taktów derywacyjnych gniazdo jest niejednorodne. Długość łańcuchów słotwórczych (odpowiadająca liczbie taktów derywacyjnych, które można rozpoznać w opisywanych formacjach) waha się od dwóch (przy strukturach jednotaktowych typu *grzmieć* → *nagrzmieć*; *grzmieć* → *zagrzmieć*; *grzmieć* → *grzmot*) do ośmiu ogniw (przy strukturze siedmiotaktowej), choć ta ostatnia sytuacja obejmuje tylko jeden przypadek: *grzmieć* → *ogrom* → *gromić* → *ogromić* → *ogromny* → *ogromnieć* → *zogromnieć* → *zogromniały*. W gnieździe przeważają struktury trzytaktowe, które dokumentują cztery operacje słotwórcze (25 wyrazów – 28%). W ten sposób tworzone są w równej mierze rzeczowniki (11) i czasowniki (11). Podobna liczba derywatów powstała w wyniku trzech i pięciu operacji słotwórczych. Trzy zabiegi słotwórcze dały w sumie 22 wyrazy

(24%): 8 rzeczowników, 10 przymiotników, 3 czasowniki oraz 1 przysłówek, natomiast pięć operacji – wyrazów (21%): 13 rzeczowników i 6 przymiotników. Liczne w gnieździe są również struktury dwutaktowe (11 struktur – 12%). Liczbę wszystkich derywatów opartych na psł. rdzeniu **gr̥m-* w zależności od długości łańcucha derywacyjnego przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Liczba derywatów w morfologicznym gnieździe *grzmieć* w zależności od długości łańcucha derywacyjnego

Liczba taktów derywacyjnych (operacji słowotwórczych)	2	3	4	5	6	7	8	Suma
Liczba derywatów na poszczególnym takcie	11	22	25	19	10	2	1	90

Źródło: opracowanie własne.

Różnorodność gniazda widoczna jest również w wielości jego struktur derywacyjnych. Najwięcej rzeczowników powstało w wyniku pięciu operacji słowotwórczych (13); czasowników – w wyniku czterech operacji (11). Podobnie w trakcie czterech zabiegów powstało najwięcej przysłówków (3), natomiast do utworzenia przymiotników najczęściej służyły trzy zabiegi słowotwórcze (10). Charakterystyka ilościowa zawartości gniazda z uwagi na część mowy derywatu została przedstawiona w tabeli 2.

Tabela 2. Liczba derywatów w morfologicznym gnieździe *grzmieć* w zależności od części mowy i operacji słowotwórczych

Część mowy	Rzeczownik	Czasownik	Przymiotnik	Przysłówek	Suma
2 operacje słowotwórcze	3	8	0	0	11
3 operacje słowotwórcze	8	3	10	1	22
4 operacje słowotwórcze	11	11	0	3	25
5 operacji słowotwórczych	13	0	6	0	19
6 operacji słowotwórczych	3	1	5	1	10
7 operacji słowotwórczych	0	1	1	0	2
8 operacji słowotwórczych	0	0	1	0	1
Liczba derywatów w gnieździe	38	24	23	5	90

Źródło: opracowanie własne.

Spośród 33 leksemów występujących na drugim takcie derywacyjnym 12 (38%) przejawia aktywność słowotwórczą, tzn. jest podstawą motywującą kolejne derywaty, natomiast 20 (62%) nie tworzy dalszych wyrazów pochodnych. Aktywność zerową mają głównie złożenia oraz czasowniki prefiksalne pochodne od *grzmieć*. Stanowią one najliczniejszą grupę derywatów o pierwszym stopniu pochodności w omawianym gnieździe morfologicznym. Prócz form werbalnych w pierwszym takcie derywacyjnym znajdują się również trzy rzeczowniki: *grom*, *grzmienie*, *grzmot*. Podobnie jak autorzy SGS zrezygnowałam z umieszczania w gnieździe nazwy czynności *grzmienie* jako formacji kategorialnej, która nie stanowi podstawy dla innych derywatów. W takiej sytuacji możemy mówić o dwóch derywatach rzeczownikowych (niebędących złożeniami) w pierwszym takcie: *grzmot* o nielicznym dalszych formacjach pochodnych oraz *grom* – z rozbudowanym układem derywatów. Dlatego właśnie zdecydowano, by derywaty pochodne powstałe na linii *grzmieć* ← *grom* oraz *grzmieć* ← *grzmot* przedstawić obok siebie w formie dwóch kolumn. Takie rozwiązanie graficzne ułatwia dostrzeżenie znacznej dysproporcji w liczbie wyrazów pochodnych od słowa *grom* w stosunku do pozostałych derywatów czasownika *grzmieć*. Widoczne są także różnice w jakości łańcuchów derywacyjnych każdego z rozgałęzień gniazda.

Na podstawie przygotowanej struktury gniazdowej można również ustalić, że zgromadzone derywaty łącznie powielają 23 modele słowotwórcze (poza złożeniami), tj. zostały utworzone w wyniku 23 różnych kombinacji części mowy. Dominują dwa modele: V,S,V oraz V,S,V,S – w ten sposób powstało razem 20 derywatów. Z uwagi na występowanie przedrostkowych formacji czasownikowych dość licznie reprezentowany jest również układ V,V – 8 formacji pochodnych. Rzadko powtarzają się modele V,S,Ad – 6 razy – oraz V,S,V,S – 5 razy. Osiem innych niż powyższe modeli występuje rzadko, natomiast dziesięć modeli wykorzystanych jest tylko raz. Wspomniane struktury gniazdowe zawierają 15 złożzeń, które tworzą dwa powtarzalne modele: V,S(+V),Ad oraz V,S(+S),S. Pozostałe 11 złożzeń reprezentuje pojedynczą kombinację wybranych części mowy.

5. Gniazdo morfologiczne czasownika *grzmieć* – charakterystyka jakościowa

Przedstawiona różnorodność operacji słowotwórczych znajduje swoje odzwierciedlenie w semantyce wyrazów pochodnych. Derywaty o krótkich łańcuchach słowotwórczych nie odbiegają swoim znaczeniem od semantyki wyrazu, który stanowi centrum gniazda. Dobrze widoczne jest to szczególnie przy derywatach na drugim stopniu pochodności, por.: *grzmieć* ‘rozlega się grzmot’ [SEJP: 186] → *zagrzmieć* ‘rozległ się grzmot, słychać grzmot’, a) ‘głośno, donośnie rozbrzmieć,

rozlec się, b) ‘powiedzieć coś bardzo głośno, zwykle z groźbą lub naganą; huknąć’ [USJP, t. 4: 786]; *grzmieć* → *grom* ‘występujące w czasie burzy bardzo silne wyładowanie elektryczne, któremu towarzyszy huk i błysk’ [WSJP PAN]. Znaczenie dotyczące zjawisk atmosferycznych do dziś obecne jest w wyrazach: *grzmieć*, *zagrzmieć*, *grom*, *grzmot*, a także w złożeniach (*gromobicie*, *gromochron*), terminach elektrycznych (*odgromnik*, *odgromnikowy*, *odgromowy*), wyrazach zleksykalizowanych (*gromnica*, *gromniczka*, *gromniczy*, *gromniczny*, *gromnicznik*) i poetyckim określeniu wodospadu – *wodogrzmot*. Niektóre z wyrazów o znaczeniu atmosferycznym należy uznać za potencjalne. Można wyobrazić sobie współczesny kontekst użycia wyrazów **nagrzmieć*, **odegrzmieć*, **pogrzmieć*, **przegrzmieć*, **rozgrzmieć*, **wygrzmieć*, w którym sprecyzowana zostaje faza trwającej burzy, jednak wyrazy te rejestruje wyłącznie SGS z informacją, że są to uzupełnienia redakcyjne, czyli jednostki nienotowane leksykograficznie.

Z synchronicznego punktu widzenia mało czytelna jest zależność semantyczna występująca pomiędzy słowem *grzmieć* a wyrazami o znacznym stopniu oddalenia od centrum gniazda. Można powiedzieć, że kolejne operacje słowotwórcze zatarły więź semantyczną istniejącą między derywatami a centrum gniazda, por. *grzmieć* → *grom* → *gromić* || *gromić* → *pogromić* → *pogromca*. Z uwagi na dominującą w gnieździe liczbę derywatów na czwartym takcie najliczniejszą grupę wyrazów pochodnych stanowią leksemy o znaczeniu przenosnym. Wśród derywatów *gromić* i *grzmocić* można wyróżnić dwie takie grupy semantyczne. Jedna obejmuje wyrazy, które dotyczą dźwięku, a swoim znaczeniem nawiązują do odgłosu uderzenia gromu: ‘ostro napominać, surowo krytykować, strofować, łąać, karcieć’ [SEJP: 179], ‘krytykować ostro i zdecydowanie’ [WSJP PAN]. Znaczenie drugiej grupy wyrazów wyrosło na bazie skojarzenia skutków uderzenia pioruna, jego siły i wielkości spowodowanych strat z efektami niektórych działań ludzkich, stąd znaczenia: ‘zadawać klęskę, rozbijać, zwyciężać’ [SEJP: 179], ‘pokonywać dzięki dużej przewodze’ [WSJP PAN], ‘uderzyć (uderzać) w coś lub w kogoś mocno; wałnąć (walić)’ [USJP, t. 1: 1096]. Podstawą znaczenia wyrazów należących do tej grupy jest uczucie strachu.

Pośród znaczeń metaforycznych trudność sprawia wyjaśnienie rozwoju znaczenia parametrycznego derywatów typu *ogromny*, *ogromnie*, *ogromniasty*. Różne hipotezy na ten temat przedstawiają w swoim artykule Mitrenga i Pastuch [2022]. Zgodnie ze stanem badań nie można wykluczyć, że *ogromny* w zapisie *ohromny* jest pożyczką z języka czeskiego [Kochman 1975: 101; Siatkowski 1965: 60]. Mniej prawdopodobne, choć interpretacyjnie wygodne, byłoby powiązanie go z rzeczownikiem *gromada* [SEBrü: 158; Mitrenga, Pastuch 2022: 35–36]. Niepewne są także ustalenia dotyczące pochodności przymiotnika *ogromny*. W prezentowanym gnieździe morfologicznym wyraz ten traktuję jako przymiotnik

pochodny od nierejestrowanego dziś czasownika *ogromić* ‘przestraszyć, napęlić trwogą’ [SSStp, t. 5: 538], podobnie jak *godny* od **godzić*, *przystojny* od **przystać*, *smutny* od **smęcić*. SSStp podaje przy *ogromić* jedynie znaczenie metaforyczne, jednak nie można wykluczyć, że czasownik ten występował także w znaczeniu zgodnym z wartością przedrostka *o-* (*ob-*), wskazującego na dookolność odbywającej się czynności wyrażonej w podstawie [Krupianka 1969: 97]. Współcześnie przymiotnik *ogromny* klasyfikuje się jako formację odrzeczownikową, której bezpośrednią podstawą słowotwórczą jest *ogrom* [WSJP PAN].

6. Derywaty czasownika *grzmieć* – analiza semantyczna

Zgodnie z założeniem, które poczyniłam na wstępie, na zasięg derywacji ma wpływ wartość semantyczna zarówno podstawy słowotwórczej, jak i jej cech morfologicznych. W celu weryfikacji tej hipotezy opracowałam zestawienie, które pokazuje obecność lub nieobecność trzech komponentów – DŹWIĘKU, SIŁY oraz INTENSYWNOŚCI – w strukturze semantycznej derywatów. Wartość, która wynika ze znaczenia wyrazu, została zaznaczona w tabeli znakiem +. Swoje rozstrzygnięcia w tej kwestii opieram na definicjach leksykograficznych. Jeśli w definicji badanej jednostki pojawia się określenie świadczące o dźwięku typu: *huk*, *trzask*, *łoskot*, znak + stawiam przy wartości DŹWIĘK, jeśli pojawiają się określenia związane z siłą, wojną lub uczuciem strachu, znak + umieszczam przy wartości SIŁA, natomiast przy cesze INTENSYWNOŚĆ notuję go w sytuacjach, gdy wyrazy mają znaczenie parametryczne, a także wtedy, gdy dane znaczenie wzmacniają takie leksemy, jak: *ostro* (napomnieć), *mocno* (bić), *surowo* (skrytykować), *doszczętnie* (rozbić), *bardzo* (głośny), *silny* (huk), *głośne* (brzmienie), *gwałtowne* (odparcie), *mocne* (słowo) czy *wielokrotnie* (wyłajac). Na intensyfikujący charakter definiowanego wyrazu mogą wskazywać przedrostkowe formy czasowników typu: *wywojować*, *wyłajac*, *stłuc*, *sfukać*. W tej samej roli może wystąpić w haśle kwalifikator *przen.*, jak np. przy wyrazach *grzmot* ‘o kobiecie tęgiej’, *grzmocik* ‘o brzydkim małym dziecku’. W sytuacjach niepewnych semantycznie lub trudnych do rozstrzygnięcia znak + umieszczam w nawiasie okrągłym: (+). W tabeli pominięte zostały derywaty onomazjologiczne oraz niektóre wyrazy zleksykalizowane, których znaczenia nie można odtworzyć na podstawie ich budowy słowotwórczej, np. *gromnica* ‘duża, poświęcona świeca z wosku, używana w niektórych wyznaniach chrześcijańskich podczas różnych obrzędów religijnych i wydarzeń’ [WSJP PAN]. Poszczególne znaczenia leksemów prezentowane w tabeli są skróconą lub skondensowaną wersją definicji leksykograficznych, w których konkretne znaczenie zostało odnotowane. Podana chronologia opiera się na danych ilustracji materiałowych zamieszczonych w słownikach oraz na danych ze słowników etymologicznych.

Tabela. 3. Wartości semantyczne DŹWIĘK, SIŁA ORAZ INTENSYWNOŚĆ w strukturze semantycznej derywatów czasownika *grzmieć*

lp. Lekssem	Chronologia (wiek)	Znaczenia leksemów	Wartość semantyczna	
			dźwięk	siła intensywność
	XV	‘huk pioruna, grzmot; piorun’	+	
1 <i>grom</i>	XVI	<i>przen.</i> ‘groźba, pogroźka, groźny wyraz twarzy; nagły cios, coś złego; argument nie do odparcia’		+
	XVI	‘huk, trzask, potężny odgłos’	+	+
2 <i>gromca</i>	XVI	‘pokonujący w boju, zadający klęskę komuś; pogromca’		+
3 <i>gromiciel</i>	XVI	‘pokonujący w boju, zadający klęskę komuś; pogromca’		+
		psl. ‘huczeć, grzmieć’	+	
4 <i>gromić (-eć)</i>	XVI	‘ostro napominać, surowo krytykować, łajając, karcieć’		(+)
		‘zadawać klęskę, zwyciężać, rozbijać’		+
5 <i>gromienie</i>	XVI	‘sfukanie, wyłajanie’		+
6 <i>gromki</i>	XVIII	‘głośny, donośny, hałaśliwy, huczny’	+	+
7 <i>gromko</i>	XIX	<i>książk.</i> ‘bardzo głośno, donośnie’	+	+
8 <i>gromnieć</i>	XVIII	‘ogromniejszym lub większym się stawać, zwiększać’		+
9 <i>gromnik</i>	XIX	<i>rzad.</i> ‘piorunochron’		+
10 <i>gromny</i>	XVI	‘huczny, grzmiący; wytwarzający pioruny’	+	

Ip. Leksem	Chronologia (wiek)	Znaczenia leksemów	Wartość semantyczna	
			dźwięk	siła intensywność
11 <i>gromobicie</i>	XVIII	'bicie gromów'	+	(+)
12 <i>gromobójca</i>	XVI	'ten, który walczy gromami'		+
13 <i>gromochron</i>	XIX	'piorunochron'		+
14 <i>gromonośny</i>	XVIII	<i>przen.</i> 'niosący gromy, pioruny'		+
15 <i>gromopiorunny</i>	XIX	<i>nieuż.</i> 'z grzmotem piorunujący'	(+)	+
16 <i>gromot</i>	XVI	'łoskot'	+	
17 <i>gromotny</i>	XIX	'gromot wydający'	+	
18 <i>gromowładczyna</i>	XIX	'Junona; władająca gromami'		+
19 <i>gromowładny</i>	XVI	'Zeus-Jowisz; władający piorunami'		+
20 <i>gromowładzca</i>	XVII	'Zeus-Jowisz; ten, kto ma władzę nad piorunami'		+
21 <i>gromowo</i>	XIX	od przym. 'głośny, silny, donośny'	+	+
22 <i>gromowy</i>	XVI	'ciskający gromy, grożący gromami'		+
	XVII	'przypominający grom: głośny, silny, donośny'	+	(+)
23 <i>grzmiąco</i>	XIX	'głośno, z hałasem'	+	(+)
24 <i>grzmiący</i>	XVI	'wydający głośne brzmienie: o piorunie, o instrumencie'	+	(+)

	XIV	‘rozlega się grzmot’	+	
25 <i>grzmieć</i>	XIV	‘mówić głośno, dobitnie, z groźbą lub naganą’	+	(+)
	XIV	‘głośno, hucznie rozbrzmiewać, rozlegać się’	+	(+)
26 <i>grzmocić (-nąć)</i>	XVIII	‘mocno bić, uderzać, walić’	+	+
27 <i>grzmocik</i>	XIX	<i>przen.</i> ‘o brzydkim małym dziecku’		(+)
	XV	‘huk towarzyszący wyładowaniu elektrycznemu’	+	
28 <i>grzmot</i>	XV	‘silny huk, trzask’	+	+
	XX	<i>przen. pot.</i> ‘o kobiecie tęgiej, dobrze zbudowanej’		+
29 <i>grzmotliwy</i>	XVI	‘wydający odgłos podobny do grzmotu; głośny, hałaśliwy’	+	(+)
30 <i>grzmotliwie</i>	XVIII	<i>przysł. od grzmotliwy</i>	+	(+)
31 <i>grzmocić (-tnąć) się</i>	XVIII	‘uderzyć siebie, sobą o coś’		+
32 <i>grzmotnia</i>	XIX	‘walka na pięści lub kije’		+
33 <i>grzmotny</i>	XVI	‘trzaskliwy’	+	(+)
34 <i>grzmotuch</i>	XIX	‘ten, co grzmi, grzmoty zsyła; gromowładca’	+	+
35 <i>magromić</i>	XX	‘wielokrotnie wyłajać kogoś; skarcić, nawymyślać’		+
36 <i>magrzmieć</i>	XVII	‘przestać grzmieć’	+	
37 <i>odegrzmieć</i>	XVII	‘odezwać się, odpowiedzieć grzmiotem, huktem’	+	

Ip. Leksem	Chronologia (wiek)	Znaczenia leksemów	Wartość semantyczna	
			dźwięk	siła intensywność
38 <i>odgrom</i>	XIX	‘gwałtowne odparcie; pogrom’	+	+
39 <i>odgromić (-ać)</i>	XVI	‘odeprzeć w walce, zmusić do odwrotu’	+	
40 <i>odgromienie</i>	XVI	‘odpędzenie wskutek pogromu, pobicie i odepchnięcie’	+	
41 <i>odgromnik</i>	XIX	‘piorunochron’	+	
42 <i>odgromnikowy</i>	XIX	przym. od <i>odgromnik</i>	+	
43 <i>odgromnowy</i>	XIX	‘chroniący od piorunów’	+	
44 <i>odgrzmieć (-ewać)</i>	XIX	‘odpowiedzieć grzotem, gromkim echem’	+	(+)
45 <i>ogrom</i>	XVIII	(dla ucha) ‘grzmot, wielki stuk, szcęk, okrzyk niezwyčajny’	+	+
	XVIII	(dla wzroku) ‘ogromna wielkość, imponujące rozmiary; wielka ilość’		+
46 <i>ogromić</i>	XX	‘coś bardzo wielkiego, ogromnego; człówek bardzo duży; olbrzym’		+
	XV	‘przestraszyć, napęlić trwogą’		+
47 <i>ogromniasty</i>	XIX	‘niesłychanie wielki, olbrzymi, ogromny’		+
	XVI	‘straszliwie, przerażająco; donośnie, bardzo głośno’	+	+
48 <i>ogromnie, ogrom- no</i>	XVII	‘w bardzo wysokim stopniu; niezmiernie, mocno, dużo’		+
	XIX	‘stawać się ogromnym, wielkim, potężnym; olbrzymieć’		+

50	<i>ogromność</i>	XVI	'wielkość, siła; olbrzymia, zdumiewająca; ogrom'	+	+	+
		XVI	'grzmiący, ogłuszający'		+	
51	<i>ogromny</i>	XVI	'budzący strach, trwogę, przerażający'		+	
		XVI	'wielki, dużych rozmiarów; wspaniały, okazały'			+
52	<i>ogrzymocić</i>	XVIII	'obić, wygrzmocić, stłuc'		+	
53	<i>pogrom</i>	XVI	'przegrana bitwa, klęska; spustoszenie, zadanie szkód'		+	
54	<i>pogromiciel</i>	XIX	'pogromcą'		+	
55	<i>pogromicielka</i>	XIX	ż. od <i>pogromiciel</i>		+	
		XVIII	'zwycięzca'		+	
56	<i>pogromca</i>	XIX	'treser zwierząt w cyrku'		(+)	
57	<i>pogromczy</i>	XIX	przym. od <i>pogromca</i>		+	
58	<i>pogromczyjni</i>	XX	np. serc 'uwodzicielka'			(+)
59	<i>pogromić (-ać)</i>	XVI	'pokonać, zadać klęskę'		+	
60	<i>pogromisko</i>	XX	<i>leśn.</i> 'grupa drzew chorych wskutek porażenia systemów korzeniowych przez pioruny'		+	
61	<i>pogromny</i>	XIX	'połączony z pogromem, sprowadzający pogrom'		+	
62	<i>pogromowy</i>	XIX	'połączony z pogromem, sprowadzający pogrom'		+	
63	<i>przegrzymieć</i>	XVII	'skończyć grzmieć, huczeć, przelecieć, przesuwać się z grzmiotem, hukiem'		+	

Ip. Leksem	Chronologia (wiek)	Znaczenia leksemów	Wartość semantyczna	
			dźwięk	siła intensywność
64 <i>przeogromnie</i>	XX	<i>książk.</i> przysl. od <i>przeogromny</i>		+
65 <i>przeogromny</i>	XVIII	'niezwykle ogromny, obszerny, rozległy; bardzo silny, intensywny'		+
66 <i>rozgrom</i>	XVII	'rozgromienie, rozbić, rozproszenie kogo; pogrom'	+	(+)
67 <i>rozgromić (-ać)</i>	XVI	'rozbić doszczętnie, rozproszyć w walce'	+	+
68 <i>rozgromieniec</i>	XVI	'rozgromiony, uciekający'	+	(+)
69 <i>rozgrzmieć (się)</i>	XIX	'na różne strony grzmieć; długo trwa grzmot'	+	
70 <i>władogromy</i>	XVI	'gromowładny; Zeus-Jowisz'	+	
71 <i>wodogrzmot</i>	XIX	<i>poet.</i> 'wodospad'	+	(+)
72 <i>wygrzmieć (-ewać)</i>	XVIII	'wypowiedzieć, wysławiać grzmotem; kończyć grzmieć'	+	
73 <i>wygrzmocić</i>	XVIII	'obić kogo mocno, wytłuc'	+	+
74 <i>wygrzmocić się</i>	XVIII	'wybić jeden drugiego, siebie nawzajem; wyżyć się w walce, wywojować się'	+	+
75 <i>zagrzmieć</i>	XVI	'niby gromem uderzać, przeszywać, zabijać'	+	
76 <i>zagrzmieć</i>	XVI	'wydać grzmot, huk'	+	
	XVII	'wypowiedzieć się głośno, dobitnie, mocnym głosem'	+	(+)

77	<i>zgrościć</i>	XVI	'piorun straszyl, huknął'	+	+
78	<i>zgroźnicieł</i>	XVIII	'pogromca, gromicieleł'		+
79	<i>zgrościć</i>	XVIII	'zadać komu całkowitą klęskę, pokonać, rozgromić'		+
		XIX	'ostro upomnieć, złać, skarcić'		+
80	<i>zogramniały</i>	XX	'taki, który stał się ogromny, wielki, potężny'	(+)	+
81	<i>zogramnieć</i>	XIX	'stać się ogromnym'		+

Źródło: opracowanie własne.

Tabela rejestruje 81 wyrazów, które łącznie reprezentują 98 znaczeń. Na podstawie chronologizacji znaczeń derywatów możliwa jest obserwacja, że wśród wyrazów należących do gniazda słowotwórczego *grzmieć* z czasem zmniejsza się liczba znaczeń związanych z dźwiękiem (XIV–XVI wiek – 17 znaczeń, XVII wiek – 3 znaczenia, XVIII wiek – 5 znaczeń, XIX wiek – 8 znaczeń), pojawiają się natomiast nowe znaczenia o charakterze intensyfikującym (XIV–XVI wiek – 14 znaczeń, XVII wiek – 4 znaczenia, XVIII wiek – 11 znaczeń, XIX wiek – 10 znaczeń, XX wiek – 6 znaczeń). Znaczenia związane z siłą, które w metaforyczny sposób nawiązują do uderzeń pioruna, rejestrowane są w okresie działań wojennych, stąd przyrost takiego słownictwa w czasach najazdów turecko-tatarskich oraz wojen polsko-rosyjskich w wieku XVI, a także w okresie zaborów (XIV–XVI wiek – 18 znaczeń, XVII wiek – 3 znaczenia, XVIII wiek – 9 znaczeń, XIX wiek – 19 znaczeń). Niektóre z tych znaczeń mają charakter intensyfikujący czynność, cechę, stan lub zjawisko, o których informują. Krystyna Kleszczowa zauważa, że „semantyka większości leksemów, które służyły intensyfikacji [...], mieści się w przestrzeni mierzonej kategoriami pojęciowymi: WIELKOŚĆ, ILOŚĆ, SIŁA” [Kleszczowa 2007a: 317]. Dalej badaczka przypomina, że rdzenne części wyrazów kojarzonych przez nas z podanymi kategoriami były polisemantyczne już w epoce prasłowiańskiej, czego dowodem jest różnorodność znaczeń rdzenia w innych językach słowiańskich. Analizowany materiał badawczy zdaje się potwierdzać obserwacje Kleszczowej. Kategoria SIŁY tkwiąca od zawsze w semantyce rdzenia może stanowić pierwiastek intensyfikacji, który aktualizuje się w znaczeniach kolejnych derywatów o znaczeniu metaforycznym.

7. Konkluzje

Przeprowadzone badania pokazują, w jaki sposób można wykorzystać gniazda morfologiczne. Rodziny wyrazów oparte na wspólnym rdzeniu stanowią dobry materiał do analiz semantycznych. Maria Wojtyła-Świerzowska zwraca uwagę, że dzieje się tak z uwagi na możliwość „dostrzeżenia całości relacji strukturalnych, semantycznych i chronologicznych badanego materiału” [Wojtyła-Świerzowska 1998: 28]. Zalety włączenia etymologii w krąg zagadnień semantycznych podkreśla również Małgorzata Brzozowska. Pokazanie uwikłania semantycznego danego słowa przez osadzenie go w kontekście kulturowym „zakłada patrzenie na dzieje języka jako na nieprzerwany proces, continuum, w którym terażniejszość języka, a zwłaszcza jego semantyka, podlegająca nieustannej metaforyzacji, jest analizowana i rozumiana przez pryzmat przeszłości” [Brzozowska 2009: 33]. Na postawione we wstępie pytania badawcze można zatem odpowiedzieć twierdząco. Jak dowodzą przeprowadzone analizy, wartość semantyczna

podstawy oraz jej cechy morfologiczne mają wpływ na znaczenia metaforyczne wyrazów należących do badanej rodziny, a intensywność stanowi wartość semantyczną wspólną dla wszystkich derywatów badanego gniazda. Nowe znaczenia słów są zatem swego rodzaju eksponentem wybranych wartości tkwiących w rdzeniu wyrazu bazowego.

Bibliografia

Słowniki (wraz ze stosowanymi skrótami)

- ESJP – Bańkowski Andrzej (2000), *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1–2. Warszawa.
- ESXVII – Gruszczyński Włodzimierz, red., *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku*, <https://sxvii.pl/> [dostęp: 25 maja 2022].
- L – Linde Samuel Bogumił (1854–1860), *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, wyd. 2, Lwów, edycja internetowa, <https://tinyurl.com/yckwvjvw> [dostęp: 17 maja 2023].
- MSSJP – Skarżyński Mirosław (1989), *Mały słownik słowotwórczy języka polskiego dla cudzoziemców*, Kraków.
- NSEJP – Długosz-Kurczabowa Krystyna (2003), *Nowy słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- PSE – Mańczak Witold (2017), *Polski słownik etymologiczny*, Kraków.
- SEBrü – Brückner Aleksander (1985), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- SEJP – Boryś Wiesław (2005), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- SGS – Jadacka Hanna, Skarżyński Mirosław red. (2001–2004), *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego*, t. 1–4, Kraków.
- SJPDor – Witold Doroszewski, red., *Słownik języka polskiego*, t. 1–11, edycja internetowa, <https://doroszewski.pwn.pl> [dostęp: 14 października 2022].
- SP – Sławski Franciszek, red. (1974–2001), *Słownik prastowiański*, t. 1–8, Wrocław.
- SPXVI – Mayenowa Maria Renata i in, red. (1966–), *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 1–37, Wrocław–Warszawa, edycja internetowa, <https://spxvi.edu.pl/> [dostęp: 17 maja 2023].
- SStp – Stanisław Urbańczyk (red.), *Słownik staropolski*, t. 1–11, Wrocław.
- SW – Karłowicz Jan, Kryński Adam A., Niedźwiedzki Władysław, red. (1900–1927), *Słownik języka polskiego*, t. 1–8, Warszawa, edycja internetowa, <https://tinyurl.com/am899ncr> [dostęp: 17 maja 2023].
- SWil – Zdanowicz Aleksander i in., (1861), *Słownik języka polskiego*, t. 1–2, Wilno, edycja internetowa, www.eswil.ijp.pan.pl/index.php [dostęp: 8 sierpnia 2022].

USJP – Dubisz Stanisław, red. (2003), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1–4, Warszawa.

WSJP PAN – Żmigrodzki Piotr, red., *Wielki słownik języka polskiego PAN*, Kraków, <http://www.wsjp.pl> [dostęp: 17 maja 2023].

Literatura

Brzozowska Małgorzata (2009), *Etymologia a konotacja słowa. Studia semantyczne*, Lublin.

Burkacka Iwona (2003), *Aspekt stylistyczny opisu gniazdowego*, w: *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowania*, red. Mirosław Skarżyński, Kraków, s. 114–136.

Fras Janina (1985), *Gniazdo słotwórcze ziemi w języku polskim, serbsko-chorwackim i rosyjskim*, „Rocznik Sławistyczny”, t. 45, cz. 1, s. 31–43.

Jadacka Hanna (1995), *Rzeczownik polski jako baza derywacyjna*, Warszawa.

Jadacka Hanna (1998), *Opis gniazdowy jako podstawa badania łączliwości formantów*, „Prace Filologiczne”, t. 43, s. 205–211.

Karpiłowska Eugenia (2007), *Gniazda słów jako językowy obraz świata. Perspektywa badań porównawczych*, „LingVaria”, nr 2, s. 27–41.

Kleszczowa Krystyna (1998), *Staropolskie kategorie słotwórcze i ich perspektywiczna ewolucja. Rzeczowniki*, Katowice.

Kleszczowa Krystyna (2007a), *<Bardzo> podobne, a jednak inne. Z historii polskich wykładników intensywności cechy*, „Prace Filologiczne”, t. 53, s. 315–321.

Kleszczowa Krystyna (2007b), *Słowotwórstwo gniazdowe na usługach lingwistyki diachronicznej*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, t. 52, s. 59–72.

Kochman Stanisław (1975), *Polsko-rosyjskie stosunki językowe od XVI do XVIII w. Słownictwo*, Opole–Wrocław.

Łachnik Jarosław (2011), *Możliwość wykorzystania metodologii gniazdowej do opisu aktywności słotwórczej rzeczownika włoskiego – na przykładzie gniazd trzech włoskich leksemów rzeczownikowych związanych z pojęciem czasu: ANNO [rok], MESE [miesiąc] i GIORNO [dzień]*, w: *Polskie dźwięki, polskie słowa, polska gramatyka (system – teksty – norma – kodyfikacja)*, red. Barbara Pędzich, Dorota Zdunkiewicz-Jedynak, Warszawa, s. 129–144.

Krótki Zuzanna (2014), *Polskie leksemy o rdzeniu -próżn-*, „Linguarum Silva”, nr 3, s. 55–76.

Krótki Zuzanna (2016), *Polskie leksemy o rdzeniu piecz-/piek- pochodne od piec się*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, nr 2, s. 69–88. DOI: <https://doi.org/10.14746/pspsj.2015.22.2.4>.

Krupianka Aleksandra (1969), *Formacje czasownikowe z przedrostkiem o-(ob-) w języku polskim*, Toruń.

- Mitrenga Barbara (2010), *Gniazdo słowotwórcze czasownika gorzki w historii języka polskiego*, w: *Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii*, t. 3, red. Artur Rejter, Katowice, s. 13–24.
- Mitrenga Barbara, Pastuch Magdalena (2021), *Kształtowanie się parametrycznego znaczenia przymiotnika ogromny – ogląd diachroniczny*, „Język Polski”, t. 4, s. 32–44. DOI: <https://doi.org/10.31286/JP.101.4.3>.
- Siatkowski Janusz (1965), *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, cz. 1: *Grupy trat, tlat; h zamiast g; spółgłoski twarde przed i, e*, Wrocław.
- Stawnicka Janina (1991), *Gniazda słowotwórcze czasowników oznaczających położenie w przestrzeni w języku rosyjskim i polskim*, Katowice.
- Waśkowski Krzysztof (2015), *Gniazda słowotwórcze w badaniach historycznojęzycznych (na materiale polskiej leksyki animalistycznej)*, *Acta Universitatis Lodziensis. Studia Indogermanica Lodziensia. Supplementary Series*, s. 101–117. DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/1506-7254.04.07>.
- Witczak Krzysztof (2020), *Rozważania nad etymologią gromu*, „Poradnik Językowy”, z. 10, s. 9–19. DOI: <https://doi.org/10.33896/PorJ.2020.10.1>.
- Wojtyła-Świeżowska Maria (1998), *Kognitywizm w etymologii*, „Rocznik Słowistyczny”, t. 51, s. 17–30.
- Wolińska Olga (1994), *Możliwości zastosowania opisu gniazdowego w diachronii*, „Poradnik Językowy” z. 5–6, s. 63–69.
- Zych Anna (1999), *Struktura i semantyka polskich i rosyjskich gniazd słowotwórczych z przymiotnikami wyjściowymi nazywającymi barwę*, Katowice.
- Пятаева Наталия Вячеславовна (2021), *Этимологическое гнездо *ber- в праславянском языке. Реконструкция, словообразование, семантика*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 56. DOI: <https://doi.org/10.11649/sfps.2424>.
- [Pátaeva Nataliâ Văčeslavovna (2021), *Ětimologičeskoe gnezdo *ber- v praslavânskôm âzyke. Rekonstrukciâ, slovoobrazovanie, semantika*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 56. DOI: <https://doi.org/10.11649/sfps.2424>.]

Kinga Wąsińska

The Sources of Intensifying Meanings of Words From the Morphological Nest *grzmieć*

The article presents the word family of the verb *grzmieć* (to thunder) from the beginning of the Polish language to the 20th century. The research material includes 90 derivatives that have been characterized in terms of word formation and meaning within three values: SOUND, FORCE, and INTENSITY. The synchronic linguistics

method of word-formation adapted to historical material allowed for including in the analysis words such as *pogrom*, *zgromić*, *gromot* which lost their formal and semantic connection with the Proto-Slavic root they were based on. The analysis proved that the semantic value of the base and its morphological features influence the development of subsequent meanings of words belonging to the word family. The meaning of intensity especially seen in words such as *ogromny*, *ogromnie*, *ogromniasty* is a kind of exponent of the value inherent in their root and is present in many other words derived from the same Proto-Slavic root.

KEYWORDS: word formation nest; semantics; diachrony; intensifiers.

dr Kinga Wąsińska – Instytut Językoznawstwa, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; zainteresowania badawcze: rozwój znaczeń wyrazów, językoznawstwo korpusowe, dawna polszczyzna potoczna, pragmatolingwistyka historyczna.

Recenzje i artykuły recenzyjne

